

ADALÉK
SINKAI GYÖRGY ÉLETTIRATÁHOZ.

MÁSODIK KÖZLEMÉNY.

Nevetséges és hiú hányavetiség az, hogy szerző nemzete dicsőségét egyedül származásáért vitatja, a mit másképen nem érdemelt ki; sőt gyalázatára válik, hogy oly dicső származás után oly semmiségre süllyedt alá. Mint a vizek, úgy a nemzetek eredete is csekély. S főleg azok, a melyek romokból s más nemzetek maradványaiból keletkeztek, önleltük (*autonom*) és uralkodók soha sem voltak, de mint gyűlevész nép, mindig a győztesek és hatalmasabbak alá voltak vetve.

Miért kezdi szerző krónikáját Domitianustól, nem lehet tudni. Ő Daciát és a dákokat soha sem látta, s csak szemfényvesztésből tartott triumphust Rómában a dákok legyőzéseért. Martialis nevetségesse akarta tenni őt, midőn rá e verset írta:

Quae venit a Dacis, laurea tota tua est.

Ha az ily emlékezések valami súlyljal az oláhok római származására nézve bírnának, azokat csak Octavianus Augustustól lehetne kezdeni, a ki alatt Horatius így énekelt:

Pene occupatam seditionibus
Delevit urbem Dacus.

S azután kevéssel:

Occidit Daci Cotysonis agmen.

Ezek azonban nem Dáciában, de a Dunán túl történtek, hová a dákok, a római tartományok határaitra rabolni bebecsaptak.

Az oláhok római eredetének tisztábban bebizonyítása végett maguknak a rómaiaknak is eredetére kellene visszamenni, nem Ádámra és Noéra, mely bizonyos is, nem is, sem nem Janus, Mars és mások meséire, hanem arra, a honnan Roma valóban

eredett, t. i. Romulus asylumára, a mivel hogy a rómaiak megnyílnak dicsekedhetnek, mutatja Juvenalis verse, a ki, mint már világ urairól, így ír róluk :

Et tamen ut longe repetes, longaeque revolvās
Nomen, ab infami gentem deducis asylo,
Majorum primus, quisque fuit ille tuorum,
Aut pastor fuit, aut aliud, quod dicere nolo.

Maguk a rómaiak nem tagadják, hogy őket Romulus pásztorokból és rablókából gyűjtötte össze, s ez értelemben joggal éneкли e krónika szerzője :

Nos documenta damus, qua simus origine nati.

Egyébiránt okos ember se nem szégyenli származását, se nem dicsekedik vele —

Nam genus ac proavos, et quae non fecimus ipsi
Non ea nostra puto.

— — helyesen mondja Ovidius Metamorphosisaiban.

Mi más népek valamennyien barbár népektől származtunk, de lassanként némi műveltségre emelkedtünk. Az oláhok azt mondják, hogy ők a legműveltebb rómaiaktól származnak. Ama magas műveltségről vajmi barbár állapotra sülyedtek! Róluk is elmondhatná Anacharsis: *Mihi Patria dedecori est, tu Patriae.*

Midőn az oláhok magukat rómaiaknak vallják, az nem jelent mást, mint midőn Pál apostol mondotta magát rómainak és császárnak, zsidó létére, de aki Ciliciabeli és Tharsus nemzetségéből való volt, mely tartományt már akkor a rómaiak polgári joggal ajándékoztak meg. Hívathatott tehát rómainak bármely nemzet fia, a ki római polgár vagy alattvaló volt. Így a konstantinápolyi birodalmi görögök még azután is, midőn már ott semmi római származású nem volt, midőn a barbárok közül is sokan vétettek fel a görögök közé, magukat rómaiaknak, s Thraciát Romániának nevezték, míg az osmanoktól elpusztítottak.

Szerző azt írja, hogy az egész világról gyűltek össze polgárok Dáciába. Ha ez igaz, akkor ezek kétségen kívül a népek zagyvaléka volt, minthogy a római birodalom már ekkor kelet és észak felé egészen barbárokból állott, a kik lakhelyök nyomorát meguntván, idegen földön kerestek attól menekülést. Mert azt, hogy Róma előkelői költöztek volna ide, Apella zsidó higgye el! midőn a valódi rómaiak számkivetésnek tekintették még azt is, ha Rómából Italia valamelyik részébe küldettek.

Hogy az ide hozott legiók — kivéve tán tiszteiket — csak nevökre nézve voltak rómaiak, írja Tacitus, a ki szemtanúja volt ama történeteknek, és aki Évkönyvei XIV. könyvében így ír: »A legiók szélteben a barbárok közül irattak össze, mert — úgy mond — egész legiókat tribunusaiikkal és centurióikkal s a megfelelő külön rendű katonákkal együtt most nem hoztak — mint hajdan — Rómából, hogy egyetértve és szeretetben alkossák meg a republikát; de egymással ismeretlenek, különböző csapatok, igazgató és kölcsönös rokonszenv nélkül, mintha csak a halandók egy más fajából rögtönözve lett volna összegyűjtve, inkább egy bizonyos ember-szám, mintsem Colonia.«

E gyűlevész sergei az embereknek csak névre nézve voltak rómaiak.

Ha igaz lenne is, hogy a rómaiak valamennyi dákot kiöltek, nem csak Decebal hadsergét, de az összes népet (a mint Sinkai meri állítani,) és Dácia egészen tiszta rómaiakkal telepítettet be, akkor is a valóság az lenne, hogy e betelepítés római nevet viselő legkülönbözőbb népek gyűlevész sokaságával történt. De okos ember nem fogja elhinni azt, hogy az egész tartomány népe elpusztított volna a rómaiak által, a kiknek nem az volt szokása, hanem hogy a legyőzött nemzeteket a római polgárságba fölvegyék s azoknak isteneit római polgári joggal adományozzák.

Aurelianus császár azért vitte legióit át a Dunántúli új Dáciába, mert a régi a különböző barbárok becsapásainak amnyira ki volt téve, hogy oltalmazni és megtartani másképen nem bírta. Botorúl véli szerző, hogy akkor kitűnő római nemzetségek maradtak itt, melyek az oláhok ősei. Ki képzei azt, hogy a midőn látaszott, hogy a tartomány meg nem tartható s a barbárok ragadozásainak ki van téve, a legiókkal együtt az előkelő nemzetségek is ki ne költöztek volna, hogy azok védelme alatt a barbárok szolgálását kikerüljék? Nem maradt ebben a mi Dáciánkban a földművelő népen kívül semmi, s az is ki volt téve a góthok, sarmaták s más vándorló népek rabszolgaságának.

Róma nyelvének a legkülönbözőbb görög és szláv eredetű szókkal kevert romjai csak arról tesznek tanúságot, hogy a rómaiaknak szokása volt, hogy nyelvöket minden legyőzött nép közé bevigyék. Innen származott a sok különböző római eredetű nyelv, u. m. az olasz, francia, spanyol, portugál és a tyrrheni tenger szigetének nyelve a Róma más népnyelvekkal vegyült nyelvromjainból, a mely nemzetek mégis nem akarnak a rómaiak unokáinak neveztetni, melyek közül pedig nem egy virágzott, mielőtt a rómaiaknak alávetett volna.

S minő népekkel vegyültek? Mennyi maradványa van még hennök a hajdani római vérnek?!

Miután az egész Krónikában az oláhokról semmi egyéb elő nem fordul, mint néhány oktalán hozzávetés s ily felkiáltás: *menynyit kellett szenvedni amaz időkben a mi őseinknek*, midőn a különböző betörő barbároktól: góthoktól, sarmatáktól, hunnoktól, magyaroktól lábbal tiportattak? valóban az a Krónika nem tartozik inkább az oláhokra, mint Josephus Flavius szerint a zsidókra, s minden más hitvány, elnyomott népekre, melyekről valamelyik író szintén mind elmondhatná: *mennyit kellett akkor azok őseinek kiállani!* midőn más meg más népektől meghódítottattak, aztán kiirtattak, és önlétű, uralkodó rangú nemzetté magukat felküzdeni soha sem bírták!

Lássuk már most e mű egyes külön hibáit.

A 9 lapon egyéb oktalanságok közt, a miket már érintettünk, hogy t. i. a rómaiak a dákokat mind kiölték s tiszta rómaiakkal telepítették be az országot, még pedig a legkitünőbb nemzetségekkel, megemlíti szerző, Bonfini hízeltető meséje alapján, a Corvinokat illető ama legnagyobb sületlenséget, hogy Hunyadi János és fia Mátyás király is oláhok voltak. Megmutatta azt már Aranka bizonyos oklevelekkel, hogy Hunyadi János atyja Hunyadi Székely János volt, s a Hunyad-vármegyébe letelepedett székelek közül származott. Am vetélkedjenek a történetírók: Zsigmond király vagy Székely János fia volt-e? közhit szerint s az egyház előtt Székely Jánosé volt; de ha a világi törvények előtt tán Zsigmond királyé is, egyik esetben sem volt oláhnak fia. Ha anyja Marzsina Erzsébet oláh volt is, fia János nem volt oláh, sem Marzsina Erzsébet nem volt Corvin leány. Vagy mutassa meg hát valaki e vérség leszármazási fáját.

A 37—38. lapon röviden előadja szerző, ígérvé, hogy a maga helyén bővebben igazolja, hogy az oláhok már a hunnok s később a magyarok bejövetelekor Dácia urai voltak. Mikor szerző a bővebb bizonyítást teszi, a bővebb czáfolatot megkapja. Most legyen elég ennyi. Azon nomád népek, a melyekről Anna Comneua és Lucius Dalmata írtak, melyek többnyire pásztorok voltak s utódaikat ma is alig lehet a nomád élettől elvonni s némi civilisatióra szoktatni, országról és önkormányzatról soha sem gondolkoztak, de mindig mások alattvalói voltak s azok kívántak inkább mindig maradni, csak hogy nomád életet folytathassanak. Oláhország és Moldva fejlődemei és főurai szintűgy mindig valamely hatalmasság alatt állottak; a görögök, macedoniaiak, thrákok mindig illyr származásuak voltak, azok ma is, népök nomád nép volt; Radul, Dragos bizonyára nem voltak rómaiak! Gelou, a kít Tuhutum legyőzött, szintén vagy nem volt oláh, vagy csak az erdei nomádok Haram-basásája volt egyedül a gyalui havasokban. Soha senki nem fogja bebizo-

nyitni, hogy neki vagy bármely más oláhnak Dácia többi részében uralkodási hatalma lett volna.

45. lap. Azok hozzávetése, a kik Erdélyt Közép-Dáciának, Oláhországot Parti-Dáciának lenni állítják, alapos lehet. Mert Aurelianus, hogy a római népet elámíthassa, a *Közép- és Parti-Dácia* elnevezést, midőn uralma csak a Dunán túlra terjedett is, megtartotta. Azon állítás pedig, hogy az oláhok *dák-rómaiaknak* neveztettek, nevetséges és semmi hiteles íróval nem támogatható; e nevet Klein és Sinkai találták fel. Sőt ami ennél is oktanabb, azt állítják, hogy az oláhok *kumánok, kunok, pacinaciták* voltak. Ha azok az oláhokkal egyek lettek volna, bizonyára rómaiak nem lettek volna. De hihetőleg e nemzetek lassanként megsemmisültek s szolgaságba esvén, összevegyültek más népek maradványai-val s e maradványok amalgamatiója az *oláhok*.

47. lap. Sinkai máshol a getákat oláhoknak mondja, itt nem. Első véleményében ellenfelei az összes német írók. Augustus alatt egy *dák-római* sem létezett, s Ovidius még is így énekelt:

Getaeque

Danubii mediis vix prohibentur aquis.

Ismét:

Jam didici getice, sarmaticeque loqui.

A geták tehát *dák-rómaiak* nem voltak; valamint nem voltak *sarmaták* vagy *szláv* eredetűek; különben Ovidius tautológiát követett volna el, mintha mondotta volna:

Jam didici getice, geticeque loqui.

A rég kihalt géta nemzet nem volt oláh, azt Jornandesből is tudjuk. Columella 7. könyvében azt mondja: *több nomádok és geták* sat. Egyedül a kihalt nemzetek maradványaiból való amalgamatio kielégítő bizonyíték arra, hogy az oláhok sok más népekkel rokonok és atyafiak.

48. lap. E lapon azt mondja szerző: *Carusnak bírni kellett régi Dáciát*, (melyet, a mint maga kimutatta, örökre elvesztett.) Miért kellett? Vajjon a Pontuson nem juthatott el Tyra-hoz? Azt, hogy a régi Dácia a Hyerassuson túlterjedt volna, senki megbizonyítani nem képes.

50—5. lap. Mindaz, amit szerző, Galerius anyjáról, róla, s mind természetéről, mind állapotjáról tanít, talál egy *dák-római* emberre, vagyis egy olyanra, a ki különböző barbárokkal vegyült római maradványok sepredekéből való. Helyesen idézi ide Lactantius szavait.

54. lap. Ime a felséges római Cesárok, oláhok! *Galerius* s a ki egy régi Dáciából elszökött nőnek fia és barnok pásztora

volt, ám legyen oláh! De a kik ismeretes római nemzetségből vérségi rendben származnak le, azokat oláhoknak nevezni csak azért, hogy akkor születtek, midőn szüleik dák tartományokban is kormányzói tiszteletet viseltek, az több mit örültség!

57—8. lap. Hozzávetések, melyek egyáltalában nem tartoznak az oláhokra.

60. lap. Miről álmadozik itt szerző, az *oláh fővárosról* (Metropolis Valachica) szólva, maga sem fogja tudni. Apulum, a hol ma Gyula-Fejérvár van, római Colonia volt. Mi volt neve a rómaiak után? nincs tudva. Mikor a magyarok oda érkeztek, a hagyomány szerint, föltaalálták a vár romjait, melyet Gyula vezér helyreállítván, nevéből Gyula-Fejérvárnak neveztetett, hogy a többi t. i. *Székes-Fejérvár*, *Nándor-Fejérvár* sat. nevéktől megkülönböztessék. *Gyula-Fejérvárnak* ez időtől fogva tiszta magyar szokás szerint mondatott, szlávul *Belgrad*-nak, mert más oláh neve nincs. *Alba Julia* nevét legujabb időben költötték azok, a kik elég botorul mindent el akartak latinositni. A magyar uralkodás óta tehát ott *Valachica Metropolis* nem volt. Az előtt ha eljutott-e oda a keresztény vallás? és vajjon hol székel a püspök, különösen a *Metropolita*? igen bizonytalan. A Conciliumokban *Gothia*, *Dacia* sat. püspökeinek aláírásai csak a valószínűség nagy erőltetésével vonhatók ide. Senki sem fogja tagadhatni, hogy az ottani r. catholicus püspökséget, mely ma is fennáll, Szent-István alapította. Az 1721. előtt Erdélyben volt oláh püspököt a törvények nem nevezik egyébként, mint *Vladikának*, a ki soha sem lakott Gyula-Fejérvárott, hanem lakhelyét változtatva, egyik vagy másik monostorban. Melyik volt tehát emberi emlékezetet meghaladó időktől fogva Gyula-Fejérvárott azaz oláh Metropolis, a mit a szerző emleget, a mely város a reformatióig a római catholicus püspök székhelye volt, azután pedig az erdélyi fejedelmeké, 1715-től, a r. catholikus püspökség visszaállításá óta, ismét annak székhelye, ámbár birtokai megapadtak?¹⁾

81. lap. Ha — mint Sinkai állítja — Erdélyben és a Tiszáig csak dák-rómaiak voltak, minő kormányi formájuk volt? ki volt vezérek? uralkodójuk? hol van történetök? ezeknek hol mi nyoma van a szerző agyán kívül?

128. lap. Marcellinus Comes ezen szavaihoz: *a régi Epyrust a geta lovagok feldúlták*, hozzáteszi Sinkai: *vagyis a dák-rómaiak*. Már meg volt fennebb mutatva, hogy nevetségesebb nincs, mint a *getákat oláhoknak* tartani.

1) Itt a könyvvizsgáló egy syntacticalai hibára is figyelmezteti szerzőt: *Capite minui* — mit *Capite plecti* helyett rosszul használt s utasítja őt a Codexek irányára.

158. lap. Azt mondja szerző: az eddig nem használt *oekumeniai patriarcha* címét *Phocas* római főpap nyerte meg, ami azután a római pápákra szállott. Ez a görög schismáról van mondva, a mire minthogy szerző kitért, ám tagadja, hogy e vallás nálunk nincs megtűrve; de állítása védelmére hiában idéz katolikus történetírókat, mert ezek közül az egész keresztény egyházban egy sem tagadja a római pápa felsőségét, hanem csak ezen egyházi hatalom némely birtokosainak visszaéléseit támadják meg, — néha nagyítva, — a mélyebb gondolkozásu kritikusok. Egyéb-iránt csodálatos, mennyire erőlködnek, kivált a schismaticus oláhok, arra, hogy rómaiaknak tartassanak s mégis mint vetélkednek egymással abban, hogy utálják és gyűlöljék mindazt, a mi római, s miképen törekednek arra, hogy magukat görögökké, thrákokká és illyrekké tegyék!

A munka további folyamában gyakran előfordul a *bolgárok királya*, mihez szerző csaknem mindenütt utána teszi: *és a dákrómaiaké*. Ezt másutt sehol olvasni nem lehet. Tudva van, hogy a bolgároknak alá voltak vetve az oláhok, a kik t. i. minden győztes nemzetnek alattvalói voltak. Ha még is ezért a *bolgárok királyait oláhok királyainak is kellene mondani*, akkor a mi királyaink címében mindentüvé oda kellene tenni ezt is: *oláhok, cigányok, zsidók királya* sat. minthogy azok országaiban számos ily nép türetik meg, név és önkormányzati jog nélkül!

212. lap. Mily együgyűséggel teszi szerző a *kunokat, kumínokat és pacinacitákat* oláhokká, már fennebb meg volt mutatva.

274. lap. Anna Comnena, az egykoru és a maga idejében történt dolgoknak szemlélője ezt írja: Felséges Alexius görög császár megparancsolta, hogy a bolgárok közül ujonczok választassanak, s azon durva pásztori élethez szokott s bizonytalan tanyákon (*incertis Sedibus*) mezei munkát folytatva szétbarangoló népek, melyeket *Blach*-oknak szokás nevezni, gyűjtessenek össze.« Szerző örültnek nevezi azokat, a kik az oláhokat ide-oda csatangolóknak (*vagabundus*) meri nevezni. Mindenki láthatja, a ki az oláhokat ismeri, *ki az örült!*

282. lap és a következők. Szerző azt írja, hogy a mit Cinnamus egy, a királynak kedves és hatalmas *latiumi* nőről ír, *oláhról* írja, és hogy *latiumi* vagy *latin* annyi mint *oláh* (*Valachus*.) Itt már azt kell mondani: Risum teneatis Amici! Amaz idők történetírói, a kik a kereszties hadakról irtak, valamint a byzanti történetírók, valamennyi nyugati népet *latin*-nak mondanak, a melyek t. i. Syriában, Jerusálemben és Konstantinápolyban hadat viseltek, birodalmakat és országokat alapítottak, vagy azokat elvesztették. A mi *latin*-t tehát szerző amaz idők történetében talál, mindent *oláhnak* állít. Így tehát oláhok *Bouillon*, *Balduin*

sat. Nevekből fecsegni gyakran lehet szép dolog. Így *Ranzanus* hallván valamit az erdélyi székelyekről (*Siculi*), azonnal azt költötte, hogy Siciliából hozatott ide hajdan azon legio, mely anyja lett a mi székelyeinknek. Így mondja egy újabbkori olasz történetíró Székely Mózesről azt, *hogy a pannoniai Székely Mózes, a hasonlíthatlan hős, Erdélyország fejedelme volt.*¹⁾

Mi mindent nem ír illet Sinkai ur az oláhokról? Ilyen a tudós oktalanság!

A második kötetben bővebben kifejti Sinkai ur a maga véleményeit, melyeknek magvát az elsőben elvetette, s igyekszik megmutatni, hogy az oláhokat a magyarok nem vetették hatalmuk alá, de társul fogadták, miért is a tartomány egyenjogos urai: a magyarok és szászok és mindazon népek, melyek még ott laktak, igazságtalan bitorlói voltak ezen oláh országnak, tehát az oláhok amazokkal mintegy harcban állanak, és semmi egyéb nincs hátra, mint hogy legyen egy szerencsésebb vezérök és megbosszulójuk, mint *Hóra*.

Mint már említve volt, ezen az előbbieken megvizsgált *első kötetet* egy nagy-váradi könyvvizsgáló kinyomathatónak ítélte. Egyébkint is a Budai Kalendarium végén valami illet adott ki Sinkai ur, s adnak ki ma is az oláhok, a kik ott írók is, vizsgálók is. Keveset tudnak ott Erdélyországról s nem igen sokat bajlakodnak vele, kinyomatni engedve oly dolgokat, a mik Erdélyben a pártütés méreganyagává válhatnak, a miket a tudós oláhok olvasnak s a népnek szívében minden módon becsepegtetni igyekeznek. Ezért az ilyeneket itt Erdélyben meg kell tiltani és elkobozni.

Ha helyesen gondolkoznának, Magyarország megalapítása után nem lehetne panaszra okuk. Ez ország koronája alatt ugyanis minden kitünhetik, nemességre és méltóságra emelkedhetik, a mint ez sokakkal történt. S az ilyenek a Szent korona tagjaivá lesznek, a minthogy a magyar nemzet, más mívelt nemzetek példája szerint, bármely nemzetből származó tisztességes és érdemes egyénekkal magát mindig szaporítani szokta. Csak azt nem szívelheti Sinkai, miért lesznek ezek később magyarokká! O azt ajánlja: Mellőztessék *a magyar név*, hívassanak az Erdélyt lakó nemzetek: *nemesek-nek, székelyek-nek, szászok-nak!*

Igy teremti meg Sinkai a *nemesek nemzetét!* a milyennek a világon soha egyet sem hívtak! Lehet ugyan Verbőczy szerint az egész székelység nemes, de nem hívják *nemesek nemzetének*, mert megvan a maga tulajdon neve. Azon nemesek, kik az oláhok közül érdemeiknél fogva ezen rangra emelkedtek, semmiben sem különböztek más magyaroktól: ugyanazon jogokkal és előnyökkel

¹⁾ Ez történelmi tény.

birnak, azokkal együtt kelnek fel a haza védelmére, és akkor senki sem kívánja magát oláhnak neveztetni. Csak a tudós oláhok kapkodnak az oláh név után. A közülök származott polgárok hasonló más magyar székely és szász polgárokhoz. A parasztok (helyesebben *földművesek*) akár magyarok és székelyek, akár szászok, nincsenek jobb sorsban, mint az oláhok, hanemha a mennyiben serényebbek s ekként vagyonosabbak, erkölcsösebbek és a nomád élettől inkább távol vannak. Sokkal jobb állapotban vannak tehát Magyarország koronája alatt, mint voltak azokban a századokban, melyeket Sinkai úr költött. Nem más panaszainak oka, mint az, hogy az ország nem oláh, s hogy nem egyedül oláhok uralkodnak benne. Tegyük tehát — mondják a tudós oláhok — s kezdjük el a népet felköltetni, kezdjünk ölni, rabolni és gyujtogatni!

Aude aliquid brevibus Gyaris, et carcere dignum.

Juvenalis után Sinkai. «

Eddig a vizsgáló észrevételei. Ez észrevételek és a kir. főkörmányszékhez tett kísérő jelentés ugyanazon kéz írása, t. i. Mártonfi püspöké. A ki a kettőt egybehasonlítja, meg fog felőle teljesen győződni. Nem hagytam ki belőle semmit s nem adtam hozzá, sem nem módosítottam. Szükségesnek véltem, hogy eredetijéhez híven menjen a történetírás rendelkezése alá. Használhatja megnyugvással bárki, mert még a latin nyelv sajátosságait is igyekeztem a magyar nyelv megfelelő sajátágaival adni vissza.

Kettőről kell még nyilatkoznom. *Először* arról, hogy az észrevételek hangja, a modor, a miben azok írva vannak, a megrovó kifejezések, melyek egy pár helyen Sinkai nagyobb történelmi tévedéseivel, túlzó és valóban nevetséges következtetéseivel szemben használva vannak, teljességgel nem adnak jogos alapot azon föltevésre, hogy Mártonfi püspök, a mívelt egyházi férfi és magas társadalmi állású püspök használta volna ama tudóshoz nem illő kifejezést, a mit a Sinkai ismertetett műve vizsgálójának tulajdonítanak, a mit elől megemlítettem. De ezenkívül ez sem lélektani, sem közigazgatási szempontból nem hihető. A kiadványok a fejedelem nevében költek. A hivatalos irálynak épen uralkodó jellege volt az udvariasság és kíméletesség. Ez ellen véteni nem volt szabad. Ily inurbanitas nem is fér össze a püspök keresztény lelkületével, a könyvvizsgálói utasítás pedig tiltotta ugy a vizsgálóknak, mint az íróknak az egymás irányában való élességet, sőt a kölcsönös kíméletet s a kölcsönösen váltandó iratok udvarias jellegét kötelességül szabta. Én meg vagyok arról győződve, hogy ha az eredeti kézirat az van írva, a mit állítanak, az nem a vizsgálóé, de valamely más alárendelt állású hivatalnok szabályellenes és jogosulatlan beleavatkozása. A kir. főkörmányszék udvari irányrendszere

(*Stylus Curialis*) szerint, a visszautasított kérelmekre és beadványokra nem volt szabad a fogalmazóknak többet és mást írni, mint amit az előadó az előadási ív jobb oldalán levő véleményében (*Opinio*) kifejezett; azt pedig fennebb szó szerint idéztem s az a felsőbb szabályokkal egészen egyező; minél fogva ama kifejezést: *Opus igne, auctor patibulo dignus* ¹⁾ mint a királyi főkörmányszék méltóságával meg nem egyeztethetőt s magáról (a már most bizonyos) vizsgálóról föl nem tehető az *apocryphum*-ok közé kell utasítunk.

A másik megjegyzésem az észrevételek történelmi értékét illeti. Sajnálom, hogy nekem a kéziratot kellően ismertetnem, annak lapjai szerint kellett az észrevételeket is előadnom. Atlátom, hogy az olvasónak nehéz lesz ezt az azóta megjelent nyomtatásba kikeresni s az egybehasonlítást megtenni; de miután az eredeti kézirat a kiadónál van, s előttem nincs tudva, mily alakban történt a kiadás? csonkíttatlanul és 1813-ik évi alakjában-e, vagy módosításokkal? s ha módosítva, mily arányú és jellegű a módosítás? azt hiszem, a szakértők igazoltnak találják eljárásomat. Nekem — nézetem szerint — a kir. főkörmányszékhez 1813-ban beadott kéziratra 1814. írt könyvvizsgálói észrevételeket, mint történelmi anyagot és forrást változtatás nélkül, saját alakjában volt tisztem közzétenni. Becséről nézetem az, hogy azon észrevételek az akkori történelmi forrásismeret és magyar történetírás színvonalán állanak, Sinkai könyvét illetőleg sok tanúságot foglalnak magukban s ma is megfigyelésre méltók és élvezettel olvashatók.

Bátran az olvasóra bízható tehát annak megítélése: vajjon a Sinkai kéziratával való könyvvizsgálati eljárás, a mit a cenzurái szabályokba ütköző valamennyi más könyvvél szemben is a könyvvizsgálati hivatal követett s követni kötelezve volt, alkalmas volt-e arra, hogy Papiu Ilarianu őt, ezen indoknál fogva, mint martyrt állítsa a bukaresti-román tudós akadémia elé? Én azt hiszem, nem. Nagy tévedései bebizonyítottak, veszélyessége az 1784-ki Hóra-lázadás és az ő 1794-ki izgatásai után kétségtelen, kiváltképen azért, mert a műveltség oly alatt fokán álló nép, a minők az ő vérrokonai, mely hiú ábrándok után még ma is oly szívesen fut s áltanokat oly készséggel fogad el, ily alaptalan hitegetések által könnyen tévutra vezettethetik, sőt — mint már az annyiszor bebizonyult — vészes merényletekre is vetemül. A magyar királyi szék, alkotmány és állam épsége és consistentiája érdeke előttünk mindent háttérbe szorító domináns érdek.

JAKAB ELEK.

¹⁾ Lásd: *Századok*, 1878. évi kötete 354. lapján.